

МЕЗОЛІТ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

Карпатська природно-географічна область (Українські Карпати) розташована в Закарпатській, Львівській і Івано-Франківській адміністративних областях України (рис.1). Вона межує з Польщею, Словаччиною і Румунією. Площа регіону – 24000 кв.км., а разом із прикордонною Закарпатською природно-географічною областю, – 37000 кв.км. Довжина регіону – 280 км (до державних кордонів України на північному заході й на південному заході), а ширина – 110 км (від селища Перечин до селища Богородчани). Тут знаходитьться географічний центр Європи (с.Ділове), найвища точка України (гора Говерла) і найдавніша археологічна пам'ятка – ранньопалеолітична стоянка Королеве (Adamenko, Gladilin, 1989, р.689-712). Цей регіон характерний наявністю значної кількості річок, лісистих півшигень і рівнин, інших компонентів природного середовища, сприятливих для проживання людини на початку геологічної сучасності, тобто з кінця плейстоцену-раннього голоцену. Такий час співпадає тут з епохою мезоліту (Мацкевич, Гуневський, 1986, с.61-62; Мацкевич, Гуневський, 1887, с.152-159; Мацкевич, Гуньовський, 1985, с.6-7; Мацкевич, Гуньовський, 1987; Мацкевич, Демедюк, Гуневський, 1988, с.30-34; Мацкевич, Демедюк, 1990, с.168).

Як і на суміжних територіях, початок мезоліту є, відповідно, рубіж плейстоцену і голоцену віднесені в цій місцевості до IX тисячоліття до нашої ери. Завершення доби мезоліту синхронізується тут із IV тисячоліттям до нашої ери (Воропай, Куниця, Левицький, 1982, с.44-45). Як і повсюдно, саме в цей час відбувається перехід до нової екологічної шах (Столяр, 1993, с.14-17; Borziak, 1996, р.4-5).

У 70-х роках в узагальнюючій праці М.О. Бадера по мезоліту СРСР ця доба на заході України не згадувалася зовсім (Бадер, 1970, с.90-104), а в європейських зводах, – часом подавались лише окремі пам'ятки (Kozłowski, 1980, с.5-211). Не значився мезоліт і в підсумкових працях по Україні та Карпатському регіону (Колосов, 1971, с.64-77; Балагура, Грачак, 1973, с.320-334). Втім ще в 60-х роках свідчення про мезоліт Карпат пов'язані з розвідковими дослідженнями М.М. Кланчука в природно-географічному районі Скибові Горгани на території Надвірнянського району Івано-Франківської області. М.М. Кланчуком було відкрито 8 пам'яток цього часу поблизу населених пунктів Ділятин і Заріччя (Кланчук, 1980, с.65-75). У цьому ж регіоні під час робіт експедиції Інституту суспільних наук АН України децю пізніше була зафіксована мезолітична пам'ятка Маніва I в Богородчанському районі в гроті Баженений Камінь (Мацкевич, 1980, с.303-305). Роботи на стоянці Ділятин VII дозволили вперше прослідкувати в Українських Карпатах культурний шар мезолітичного часу, а в Маніві I – вперше на заході України пов'язати поселення доби мезоліту з печериною порожниною (Мацкевич, 1993, с.24-26). На пам'ятках Українських Карпат уже в цей час буде зафіксовані типові для мезоліту України й багатьох регіонів Європи геометричні мікроліти й черепкові вістря-наконечники.

У природно-географічному районі Вулканічний хребет, за даними закарпатських спеціалістів, експедиціями ІСН АН України були обстежені пам'ятки поблизу райцентрів Перечин і Свалява Закарпатської області. Знаайдені на цих пунктах матеріали свідчать про наявність тут поселень раннього етапу мезоліту, коли для кам'яних артефактів були ще характерні виразні риси попереднього палеолітичного періоду (Мацкевич, 1990, с.40-42; Мацкевич, 1995, с.37-50; Matskevoi, Adamenko, Pashkevich, Tatarinov, 1984, р.30-71). У Ясінській і Солотвинській котловинах тоді ж аналогічні пам'ятки були вивчені роботами експедиції ІСН АН та ІЗ АН України поблизу сіл Угія Тячівського та Краси Рахівського районів Закарпатської області (Герета, Грибович, Мацкевич та інші, 1981, с.122; Гладилін, Солдатенко, Кухарчук та інші, 1979, с.22). Ці дослідження дозволили припускати вже певне заселення регіону в ранньому голоцені.

У 1973 році були започатковані й систематичні спеціалізовані роботи по вивченню мезоліту суміжної і тісно пов'язаної за деякими показниками з Українськими Карпатами територією Закарпатської природно-географічної області. Саме в цей час була створена Закарпатська комплексна мезоліто-неолітична експедиція ІСН АН України (Мацкевич, Артох, 1974, с.307). Невдовзі на основі, перш за все, типологічного аналізу, де мезоліту вже було віднесенено підомний матеріал із поселень Чинадієве I, Невицьке I, Хуст I, Угія I і Великий Раковець I. Тоді не виключається пізньопалеолітичний або ранньонеолітичний час цих пам'яток (Мацкевич, 1975, с.38). Знахідки з них були представлені тільки окремими датуючими формами, зокрема, мікро-макролітичними нуклеусами, скребками, різцями та ножами.

Після стаціонарних розкопок у 1976 році на поселенні Кам'янця I і Кам'янця II, а в наступному році й на Кам'янця I і Кам'янця IV, вдалося уже підвісти перші підсумки розкопок на класісні мезолітичні пам'ятки Закарпаття (Мацкевич, 1978, с.29). Принципові висновки були зроблені відносно умов залягання культурного шару цих поселень у підгрунті В. Кам'янцій іншічар тут переважає мікролітичного типу і аналогічний відзначенню й на суміжній території на стоянці Лука II на Івано-Франківщині. Близькою виявилась топографічні і стратиграфічні умови цих пам'яток (Мацкевич, 1977, с.123-129). Однак, лише наступні багатолітні комплексні стаціонарні дослідження, проведені майже инакшою Закарпатською експедицією ІСН АН України, дали загомі результати для майбутніх етнокультурних, хронологічних, інших висновків (Мацкевич, 1990, с.40-42; Мацкевич, 1995, с.37-50). Типологічно-статистичний аналіз дозволив віднести до мезоліту також поселення Барвінок I і Барвінок II (Винокур, Гушал, Пеняк та інші, 1984, с.182), Малий Раковець II (Гладилін, Солдатенко, 1977, с.12-13), Чорна V (Гладилін, Солдатенко, 1976, с.18; Винокур, Гушал, Пеняк та інші, 1984, с.182), Мукачеве IX поблизу бувного села Кам'янка, а також Нижні Солотвина I (Гладилін, 1969, с.12-16). Становить певний інтерес і знахідки, виявлені Ф.М. Потушняком ще в 1949-1952 роках на стоянці Дібрівка I (Потушняк, 1956, с.105-129), П.П. Совою в 50-60-х роках на місцевінності Ужгород I на Радванській горі (Сова, 1964, с.180-187), а також В.В. Проніним на стоянці Мукачеве VI на Чорнечій горі в Мукачеве

(Протін, 1959, с.5-20). Сучасний типологічно-статистичний, петрографічний, інші види аналізів дозволяють і ці пам'ятки віднести до епохи мезоліту.

У кінці 70-х і в 80-х роках найбільш суттєві матеріали отримані в результаті багатолітніх стаціонарних розкопок на мезолітичних стоянках Кам'яниня I, Кам'яниня II, Кам'яниня IV і Кам'яниня V (Герета, Грабович, Мацкевой та інш., 1981, с.119-120; Matskevoj, 1980, р.37-39), що дещо пізніше дозволило провести й перше етнокультурне членування на пам'ятки без геометричних мікрорітів типу Кам'яниня II і з геометричними мікрорітами типу Кам'яниня I (Мацкевой, Адаменко, Пашкевич, Татаринов, 1983, с.5-29; Matskevoj, Adameenko, Pashkevich, Tatarinov, 1984, р.30-71), а з часом – і на археологічній культурі та спільноти (Мацкевой, 1985, с.238-240; Мацкевой, 1987, с.75-89; Мацкевой, 1991, с.130).

У 90-х роках роботами експедиції ІСН і ІУ НАН України було відкрито та обстежено ще 5 нових мезолітичних пунктів у південно-східній частині Українських Карпат. Це поселення Турка I в районі Стрийсько-Синської верховини та Спас-на-Дністрі I у Верхньодністровських Бескидах (Мацкевий, 1996, с.21-22), а також Космач II, Шешори I і Шешори II в Покутських Карпатах (Бандрівський, Мацкевий, Мацик, Сіреджук, 1997, с.51-66; Мацкевий, 1997, с.11-12; Mackevyj, Orlovskyj, Panachyd, 1996, с.323-326). Ці пам'ятки представлени лише окремими, однак характерними симе для мезоліту кам'яними виробами, дозволили стверджувати заселеність у цей час і цієї околиці регіону.

Таким чином, на Крайньому заході України вже відомо 52 мезолітичні пам'ятки, серед них – в Українських Карпатах – 18, а в Закарпатській природно-географічній області – 34 пункти. За природно-географічним районуванням, пам'ятки розподіляються достатньо нерівномірно. Так, у Закарпатському передгір'ї фіксується 22 поселення, у Скибових Горганах – 9, у Притисинській низовині – 7, а в Іршавській котловині – 4, а в Покутських Карпатах – 3 пункти. Інші природно-географічні райони регіону представлені лише поодинокими пунктами. Такий розподіл пам'яток, очевидно з результатом як недостатнього обстеження, так і нерівномірного заселення даної території. Значну роль відігравали й природно-географічні умови, екологічні можливості, які складались у певних районах. Основні показники спідчать про найбільш сприятливі умови для людини в Закарпатському передгір'ї, у Скибових Горганах, і в Притисинській низовині. У цих природно-географічних районах, які займають менше 20% площин, відомо 75% усіх мезолітичних пам'яток регіону. Очевидно це пов'язано перш за все з певними екологічними умовами, які забезпечували потреби економіки в цю епоху.

Карпати і Закарпаття у географічному аспекті поєднують в одне ціле спільні походження і належність до єдиного альпійського регіону. Втім, такі компоненти природи як геологічна будова, рельєф, четвертинні відклади, клімат, води, ґрунти, рослинність і тваринний світ – різні. Їх рельєф сформувався, в основному, в неогені й плейстоцені, а на початку голоцену вже майже не відрізнявся від сучасного. Саме ранній мезоліт тут і синхронізується з початком сучасного етапу в історії землі (Телегін, 1985, с.6; Мацкевой, 1991, с.3). Тут фік-

суються середньовисокі гірські хребти, які розташовані паралельно одній одної з північного заходу на північний схід. Такі підвищення у значній мірі почленовані багатьма поперечними річковими долинами. До гір з північного заходу і південного заходу суміжними є рівнини, які складають у цілому три великі, тісно пов'язані природно-географічні області: Закарпаття, Карпати й Передкарпаття.

Згідно етнографічних, археологічних, інших свідчень, в умовах кочового побуту, людські єдності здобували собі засоби для проживання на досить значних територіях. Невелика висота положисто-схильників гірських хребтів і рясна сітка терасових річкових долин були сприятливі для життя давньої людини (Геренчук, 1981, с.129; Долуханов, Пашкевич, 1977, с.134-145; Адаменко, Гроцька, 1987, с.3-147; Szathmary, 1982, р.79-87). Важливими є і такі показники, як питаність багатої фауни та рослинності, що пов'язано з життєво-необхідними галузями давньої господарської діяльності людини – мисливством, рибальством і збиральництвом. У цьому плані представляють інтерес остеологічні рештки, зафіксовані на мезолітичних пам'ятках. Згідно висновок К.А. Татаринова, це бик (*Bos sp.*) і олень благородний (*Cervus elaphus L.*), виявлені в культурних шарах стоянок Кам'яниня II і Кам'яниня IV у Закарпатському регіоні (Мацкевой, 1991, с.14). На суміжній території Угорщини з цей час відзначений бик (*Bos primigenius Boj.*), кінь (*Equus ferus gmelini Ant.*), олень (*Cervus elaphus L.*), козула (*Capreolus Capreolus L.*), кабан (*Sus scrofa ferais L.*), черепаха (*Emys orbicularis*), птахи (*Aves sp. Infent.*), інші тварини (Kertesz, 1996, р.23). Ці види свідчать про значні можливості мисливського господарства в умовах лісостепу на протязі цілого року.

Як і повсюдно, певним доповненням до мисливської здобичі, згідно етнографічних даних, могли бути й продукти збиральництва, токрема, юстівні рослини, дрібні тварини, наприклад, – безхребетні (Бабиков, 1941, с.141). У цьому плані відзначимо знайдені в культурному шарі стоянки Кам'яниня I юстівні юстівні прісноводних і суходільних слимаків (Мацкевой, 1991, с.15). Т.Д. Білінкевич визначав верловину гладку (*Unio crassus*), беззубка значайна (*Alaudonta cyprnea*), звичайний п'явунчик (*Limnaea stagnalis*), монаха картусіана (*Monacha cartusiana*) і цепінь немораліс (*Cerataea nemoralis*). Такі молюски є мешканцями рік з піщаним або мулистим дном, де нема пінкдої течії, рідколісся різинних територій, а також відкритих степових ділянок.

Проведено комплексні археологічно-грунтознавчі обстеження найважливіших мезолітичних поселень, на яких проводились багатолітні стаціонарні розкопки на значних площах (Александровский, Мацкевой, 1989, с.218-224). Були вивчені пам'ятки в межах низкогір'я в Закарпатті в долині р.Уж на низьких терасах з дерново-підзолистими поверхнево-огідесними ґрунтами (стоянки Кам'яниня I, Кам'яниня II і Кам'яниня IV). Такі роботи дали суттєву інформацію як про господарську діяльність людини, так і про природне середовище, що її оточувало.

Комплексні спостереження дозволяють стверджувати, що клімат регіону в сику мезоліту був близький сучасному, при дещо більшої його зволоженості.

Згідно загальноприйнятої схемі, це інтервал від кінця дріасу по атлантичний час включно, що характерно для Центрально-Європейського простору в цілому (Starkel, 1989, с.33-49). Саме в Українських Карпатах і Закарпатті фіксуються фази значних опадів і повеней, що помітно при аналізі ґрунтів.

Основні залишки матеріальної культури представлені в регіоні переважно різноманітними кам'яними артефактами. У наявності переважно ефузивні породи та їх пірокластика, кремеці опалові й халцедонані, а також обсидіан. Вони частіше місцевого походження, різноманітного кольору і твердості, в основному, від 6 до 7 одиниць за шкалою Мооса (Мацкевої, Рибачек, 1984, с.168-175; Мацкевої, 1987а, с.164-165). Певна кількість такої місцевої сировини, поряд з наявністю важких ресурсів (вода, деревина, інші будівельно- побутові матеріали), були важливими факторами при виборі саме тут місця проживання уже в добу мезоліту.

На основі багатолітніх стаціонарних розкопок на опорних пам'ятках, типологічно-статистичного аналізу кам'яних артефактів, а також стратиграфічних, територіальних, господарських, петроографічних, хронологічних, інших показників, пункти віднесені до певних етнокультурних єдиностей. Відзначимо, перш за все, пам'ятки з вираженими палеолітичними рудиментами, що віднесені до культури Невицько-Оселівка (Мацкевої, 1991, с.52-75). Найбільш ранні риси єдиності простежуються в Українських Карпатах на поселенні Свалива I (табл.1; рис.1,1), а в Закарпатті – на стоянках Кам'янця V (розкопано 266 кв.м.), Мукачеве IX (6 кв.м.), а також на місці знаходження Мукачеве VIII.

На поселенні Кам'янця V у 1979-1985 роках виявлено 1761 кам'яний артефакт, а на всіх пам'ятках – більше 2 тисяч виробів. У північно-західній частині розкопу на Кам'янці V, на глибині 0,5-0,6 м від поверхні, зафіксовано 13 природних каменів, розташованих півколом, діаметром 4-5 м. Очевидно, що це залишки легкого житла типу куреня або чуму, з виходом на південний захід, у напрямку річки. Великим камінням (до 22×50×65 см) була обкладена частина покриття (шкіра тварин) таких споруд, а менші, очевидно, були прив'язані до шкір, що сприяло правильному положенню житла. Перед входом у такий об'єкт зафіксована концентрація артефактів – місце обробки сировини, де переважала креміння. Крім того, скупчення знахідок відзначено в північно-східному кінці розкопу (22 артефакти). Слідів опалу або інших ознак вогнищ, крім поодиноких дерев'яних вугтиків і побувавших у вогні артефактів, не виявлено. Аналогічні споруди вже зафіксовані К.Скленаром на суміжній території (Sklenar, 1976, р.249-340; Sklenar, 1977, р.7-175). Близьке за форму житло, але без кам'яної облицювки, приводиться Р.Кертешом на захід від Ужгорода (Kertesz, 1996, р.20).

Серед кам'яних артефактів, виявлених на поселеннях близьких до Кам'янці V, фіксується досить низький процент нуклеусів (1,6% всіх предметів), при домінуванні прямокутних і аморфних, зокрема, зі скісною ударною площинкою, які нараховують більше 50% всіх виробів класу (табл.1). Відщепів дещо більше, ніж пластинчатих сколів (переважають пластини та макропластини). Знайдені значайно складують не більше 8% всіх артефактів, при не-

великому домінуванні виробів на пластинчатих сколах. Типологічний список знарядь досить обмежений. Найбільшими групами представлені скребки й скобелі (по 20-35% всіх знарядь). Значний відсоток різців, ножів, різничиків (по 10-20%). У цілому, в комплексі ще помітна кількість виробів з архаїчними рисами. Відзначимо специфічні нуклеуси, масивні кінцеві скребки та скобелі, ножі на пластинках з притуплюючою ретушлю і лінією появу геометричних форм типу сегментів. Більшість цих особливостей характерна ще для пізньопалеолітичних пам'яток регіону, однак співвідношення категорій артефактів, поява нових форм і умови залигання свідчать уже про добу мезоліту. Переважаюча кількість індексів зближує Сваливу I, Кам'янцю V, інші пам'ятки єдиності з поселенням Сексард-Паланік в Угорщині (Vertes, 1962, с.159-202), а також до певної міри з молдовською фазовою мезоліту Подістров'я (Черніш, 1975, с.3-168). Опорні пам'ятки групи залягають у відкладах кінця дріасу-початку пребореального часу, в межах 11-10 тисяч років тому.

Дещо більш пізні комплекси єдиності зафіксовані на місцезнаходженнях Перчин I і Ділятин X (табл.1), а в Закарпатті – на пунктах Глибоке I, Конопліві I, Конопліві II, Конопліві III, Чинадієве I, Лавки I, Ворочеве I, Ворочеве II, Ворочеве III, Кам'янця III, Невицьке I, Гута I, Великий Раковець I, Великий Раковець III і Хуст I. Тут знайдено близько 1000 кам'яних артефактів, зокрема, в Глибокому I – 510 екземплярів. На цих пам'ятках достатньо високий відсоток нуклеусів (6-10%). Серед типів нуклеусів домінують прямокутні пропорціональні. Наявні аморфні та усічено-піраміdalні. Помітно переважання відщепів над пластинчатими сколами та високий процент знарядь (15-20% всіх артефактів). Із знарядь більше половини складають скребки та ножі (по 25-30%). Значний також процент різців і скобелів, що нараховують по 15-20 відсотків всіх знарядь комплексу. Таким чином, кам'яний інвентар на пам'ятках групи досить специфічний. Серед нуклеусів уже багато сплющеніх і відносно невелика кількість екземплярів зі скісною ударною площинкою. Тут високий процент знарядь, а особливо скребків і ножів. Такі показники характерні для групи пам'яток типу Невицько IX – Атаки VI, які датуються бореальним часом.

Завершальний етап спільноти представлений в Українських Карпатах стоянками Ділятин VII та Шешори I, де розкопано по 20 кв.м і Шешори II (рис.2; 3), місцезнаходженнями Кваси I, Угля I і Ділятин VIb. До цієї ж групи віднесений пункт з окремими знахідками Космач II (рис.3; 4). У суміжному Закарпатті у 1975-1985 роках на поселенні Кам'янця II розкопано 408 кв.м, Кам'янця IV – 201 кв.м, а на місцезнаходженні Середнє II – 6 кв.м, але культурного шару не виявлено. Зібрано підйомний матеріал на місцезнаходженнях Кваси I, Угля I, а також на пунктах з окремими знахідками Середнє I, Барвінок II, Малий Раковець II і Чорна V. Всього зафіксовано близько 1300 артефактів, зокрема в Кам'янці II, – 795 артефактів і остеологічні залишки бика й оленя благородного. На Кам'янці IV зібрано 262 кам'яних артефакти й кістки благородного оленя. Середня вага істинного м'яса особини таких видів, які були об'єктами мисливської діяльності, досягала 130-150 кг. Крім м'яса, як свідчать етнографічні дани, людина широко використовувала також сухожилля, шкіри і

кістки тварин. Середовищем проживання цих тварин були переважно ліс і лісостеп. Такі факти свідчать про певні можливості екологічної ниші в регіоні.

Тогочасна дenna поверхня поселень, що стаціонарно досліджувались, чітко не простежується, хоча в Кам'янці II і Кам'янці IV вона фіксується, в основному, на рівні галечного природного каміння. Не виключено, що частина такої природної сировини вживалась у господарській діяльності людини. Розміри каміння досить великі й досягають 15×20×30 см. Очевидно, що частина із них, як і в Кам'янці V, використовувалась для обкладки житла типу куреня. Відзначимо також поодинокі деревні вуглики, які очевидно є залишками вогнища.

Серед кам'яних артефактів, зафіксованих на поселеннях цього етапу спільноти, нуклеуси не перевищують 2-4% усіх предметів, при цьому високому відсотку сплющені форм і незначному – ті скісюю ударною площинкою. Із тишин нуклеусів переважають призматичні пропорціональні, дещо менше аморфні і різноманітних піраміdalних. Відщепів – 12-30%, а пластинчатих сколів – 6-45%. Значний тут відсоток знарядь (10-25%), зокрема на пластинчатих сколах. Із груп знарядь, скребки складають 45-80%, ножі й скобелі, – по 10-20%, різці, – близько 10%. Значний і процент відходів, – 30-45% усіх артефактів. Регуляція на знаряддях стає більш регулярио-системною, ніж у пізньому палеоліті. Більш значним стає і процент знарядь, особливо скребків. Такі показники близькі індексам груп пам'яток типу Лука II у Подністров'ї, об'єктам на суміжних територіях Словаччини і Чехії (Mazálek, 1954, s.373-425, tabl.XII; Vencl, 1970, s.643-657) а також Угорщини (Gábori, 1956, p.125-138). Ці поселення датуються початком атлантичного часу (8-6 тисяч років тому).

До культури Вороців-Старуня, зокрема, за групи пам'яток типу Старуня I, віднесені місцезнаходження Ділітиця VIIa і Ділітиця VIII (табл.II). Характерною особливістю комплексів кам'яних знарядь цих поселень є наявність наконечників свідерського і близьких типів, а також геометричних мікролітів у вигляді майже включно трапецій. Ця культура виникла, очевидно в бореальний час і існувала до початку атлантизму. Така спільноти могла сформуватись у результаті співіснування, а згодом і змішування (гібридизації) етнокультурних спільнот із інаконечниками й геометричними мікролітами. Аналогічні процеси спостерігаються і на суміжних територіях (Залізняк, 1994, с.232; Vitčík, Ostráuskas, 1993, p.8). Крім відзначених показників, для пам'яток характерні досить різноманітні нуклеуси, значне переважання пластинчатих сколів над відщепами, високий процент знарядь, серед яких найбільше скребків, при наявності скобелів, різців, різчиків ножів. Аналогами Ділітиця VIIa і Ділітиця VIII є стоянка Сторуня I у Передкарпатті (Мацкевич, 1992, с.13-15).

Значна кількість пам'яток віднесені до культури Кам'янця-Мишана (Бараніве). До першої (ранньої) групи поселень цієї етнокультурної спільноти належить лише стоянка Кам'янця I у Закарпатті, на якій у 1977-1985 роках розкопано 340 кв.м. На поселенні виявлено 3767 кам'яних артефактів. Культурний шар простежений у потужному лірово-підошвистому ґрунті на глибині 105-220 см від поверхні, у нижній половині горизонту B1, і у верхній половині

горизонту B2. Таке знаходження археологічного матеріалу обумовлено тим, що на цій стоянці, розташованій на низькій першій надпідлазній терасі або високій заплаві р.Уж, осадконакопичення ще продовжувалось відносно недавно (Александровський, Мацкевич, 1989, с.222).

На стоянці Кам'янця I зафіксовано два близьких кільцевим скупченням каміння, розмірами від 5×10 до 50×60 см по довгій осі, які розташовані поряд. У центрі першої викладки, діаметром 5-6 м, близче до вірогідного виходу в напрямі до річки, в наявності обпалене каміння і помітне скучення крем'яних виробів. Друге кільцеве скучення, діаметром близько 4 м, знаходиться в притику до першого. Біля виходу із такого об'єкта, який близький першому за формою, виявлено концентрацію артефактів і, перш за все, – нуклеусів, відщепів і відходів. Це було, очевидно, місце обробки кременю, обсидіану, іншої кам'яної сировини для виготовлення знарядь. Такі споруди (викладки), як свідчать багаточисельні аналоги, були основами або фундаментами двох камер одного житла. Подібні залишки зафіксовані Ф.Прошеком на суміжній території (Prošek, 1961, s.58-62).

Відзначимо й черепашки досить значної кількості різноманітних слімаків, які виявлені при розкопках у культурному шарі стоянки Кам'янця I. Етнографічні дані дають змогу припустити, що м'ясо таких молюсків могло бути деякою підмогою підтриманні певного харчового балансу давніх поселенців.

Серед кам'яних артефактів пам'ятки достатньо значний відсоток сировини (3,2%), в також нуклеусів (4,2%), із яких більше третини складають призматичні, дещо менше аморфні і піраміdalні усічені. Пластинчатих сколів тут помітно менше (20,8%), ніж відщепів (33,7%). Серед пластинчатих сколів переважають пластини (61,0%) і пластинки (22,8%). Знаряддя представлені 9,4% усіх артефактів комплексу. Серед них найбільше скребків (40,1%), ножів (18,6%), скобелів (17,5%), геометричних мікролітів (7,9%) і різців (4,2%). Відзначимо також виразні екземпляри для рубання і тесання (2,3% усіх знарядь). Це три тесла й п'ять рубилоподібних предметів.

Певні труднощі викликає ідентифікація Кам'янця I у етнокультурному плані. Л.Л. Залізняк відносить цю стоянку до пам'яток яніславської культури (Залізняк, 1991, с.28,39). Дійсно, на даній стоянці є елементи такої єдності. Однак, помітні й показники, що характерні для коморницької культурної спільноти, а також деякі місцеві етнокультурні прояві. Зокрема відзначимо, що в Кам'янці I односторонні нуклеуси нараховують менше половини виробів цього класу. Відщепи тут майже в два рази перевищують кількість пластинчатих сколів, а якщо врахувати й відходи, – то в чотири рази. Крім поодиноких так називаних яйця-сливіцьких вістер (менше 1% знарядь комплексу) і фрагмента видовженого трикутника (0,3% знарядь), тут відзначено й форми, які подібні коморницьким вістрям. А також середньовисокі трапеції, мікролітічні трикутники, півокруглі скребки й сплощені різці та знаряддя для рубання і тесання. У цілому, матеріали Кам'янця I нагадують багато які вироби із Яніславіце в Коморниці і аналогічних їм пам'яток Польщі (Chmielewska, 1954, s.23-48; Niesiotowska-Šreniowska, Cytek, 1975, s.27-65; Więckowska, 1985, s.7-171; Bagniewski, 1987, s.3-140), де-

шо подібні Середу I в Словаччині (Bárta, 1957, с.5-72). У цих комплексах майже ідентичні півокруглі скребки, геометричні мікроліти, ножі на пластинках з притупленням ретушюю красм, пластинки зі скісним лезом, а також інші вироби. Помітна схожість Кам'янці I з такими мезолітичними поселеннями Словаччини як Долина Стреда, Барца I і Мостища (Bárta, 1972, с.57-76; Bárta, 1981, с.295-300). Комплекс Кам'янці I має спільні риси і з матеріалами стоянки Гумешти в Румунії (Rădulescu, 1970, р.268-269), а також, як відзначає Р.Кертеш, – з Ястелек I і Ястелек II в Угорщині (Kertész, 1994, р.33). Аналогом Кам'янці I є поселення Старі Бараки II та Старі Бараки XIV, досліджені в Польщі, які типологічно й територіально близькі пам'яткам такого типу на Заході України (Liber, Zakościelna, 1986, с.9-30).

До другого, пізнього етапу культури Кам'янця-Машна віднесені пам'ятки, головною особливістю яких є наявність геометричних мікролітів і відсутність знарядь для рубання і тесання. В Українських Карпатах це поселення Ділгіти IV, Ділгіти IX і Заріччя II, а в Закарпатті – Діврівка I, Гута II, Середнє III, Ужгород I, Нижня Солотвина I і Барівник I. У цих комплексах пуклеуси нараховують 1-4%. Крім пуклеусів призматичних пропорціональних, відзначені також піраміdalні й аморфні. Відщепи складають 22-26%, пластинчаті сколи – 24-40%, а знириді – 18-26%. Транеції тут більше 5%, скребків – 40-50%, ножів – 20-30%, скобелів і різців – по 10-27%. У цілому єм близькі поселення Баранів I у Малому Поліссі та Мілані X у Західному Поділлі, а також Барабанів у Польщі (Bagniewski, 1976, с.76). Седнігет в Угорщині (Gábori, 1956a, р.177-182) і Дрезден у Німеччині (Geupel, 1979, с.12-14). Пам'ятки віднесені до кінця бореалу-атлантикуму.

Крім описаних пунктів, у Карпатській природно-географічній області (Українські Карпати) відзначенні поселення Спас-На-Дністрі I і Турка I, підйомні матеріали з яких складаються лише з поодиноких артефактів і етнокультурно поки не визначені.

Таким чином, в Українських Карпатах відкрито інше досить значну кількість мезолітичних пам'яток, які разом із суміжним Закарпаттям нараховують більше 50 поселень. У порівнянні з аналогічними за площею територіями, це середній показник. Відзначимо й різноманітність даних комплексів. Очевидно вже в кінці палеоліту на Карпатські гори, на водні системи не були серйозною перепоною для культурних залишків, міграцій, обміну, перекочувань, інших причин появи тут елементів різноманітних індустрій уже з кінця палеоліту (Ефименко, 1956, с.53). На початку голоцену ця екологічна піща стала заповнюватись мезолітичними спільнотами мисливців, збиральців і рибалок. Концентрація різноманітних пам'яток саме в певних районах – яскраве спідоцтво спеціалізації господарської діяльності таких поселення як, очевидно, показник відповідних природних умов. Тут ймовірно не було проблем ні з важливими ресурсами (вода, ліс, будівельний камінь), ні з можливостями для мисливства, рибальства й збиральництва (Адаменко, Гроздецька, 1987, с.3-147).

В умовах Карпат і Закарпаття важливим показником є і певні елементи рельєфу, при урахуванні яких і вибирались, очевидно, місця поселень. Це

перш за все, ділянки мікрорайонів безпосередньо біля води або на низьких (до 5 м) берегах річок або ж на високих рівнях (до 30-40 м), однак при наявності автономних водних джерел, вкі, передінко, відвідувались і тваринами. Частіше використовувались південні схили, при урахуванні напрямку вітру. Поселення знаходилося, як правило, не на найвищих точках, а на площах, які були захищені від переважаючих вітрів гребенями хребтів. Такі умови забезпечували нормальне функціонування частіше сезонних поселень мандруючих (брідичів) мисливців, рибалок і збиральців.

Спеціалізовані комплексні дослідження у регіоні продовжують бути перспективними. Важливі саме стаціонарні розкопки, особливо в піщано-скельних порожнінах, які тут винчені вкрай недостатньо. Такі роботи половина більшість вже відомих археологічних пам'яток Карпат (Záki, 1962, с.51; Szathmáry, 1988, р.47-60). Поряд із інтенсифікацією робіт на рівнині та в передгірській частині, необхідне також і комплексне вивчення карпатських перевалів. На суміжних територіях Карпат уже зафіксовані важливі матеріали, в тому числі стоянка Скальє в Румунії, яка знаходитьться на висоті 1327 м над рівнем моря (Николаеску-Плоншор, 116-133). Ця інформація може бути отримана при широкому застосуванні геологів, біологів, географів, представників інших наук. Приклад такого комплексного співробітництва в останні роки в карпатському регіоні особливо яскраво спостерігається при винчені саме мезолітичних пам'яток в Угорщині (Kertész, 1996, р.5-34). Це дозволяє проводити дослідження на високому сучасному міждисциплінарному рівні.

Література

- АДАМЕНКО О.М., ГРОЗДЕЦЬКА Г.Ф. Антропоген Закарпаття. – Кишинів, 1987. – 147 с.
- АЛЕКСАНДРОВСКИЙ А.Л., МАЦКЕВОЙ Л.Г. Почвенно-стратиграфические условия залегания мезолита запада Украины // Четвертичный период: Палеопаэтизм и археология. – Кишинів, 1989. – С. 218-224.
- БАЛАГУРІ Э.А., ГРАНЧАК И.М. К вопросу о заселении южной части Украинских Карпат в древности // Культура и побут населення Українських Карпат. – Ужгород, 1973. – С.320-334.
- БАДЕР Н.О. Мезоліт // МІА. – 1970. – №166. – С.90-104.
- БАНДРІВСЬКИЙ М., МАЦКЕВІЙ Л., МАЦЮК О., СПРЕДЖУК П. Староїзості Косівщини. Івано-Франківськ – Львів – Косів, 1997. – 151 с.
- БІБІКОВ С.Н. Об использовании улиток HeLix в позднепалеолитическое время // МІА. – 1941. – №2. – С.140-141.
- ВІНОКУР І.С., ГУЦУЛ А.Ф., ПЕНЯК С.І., ТИМОЩУК Б.О., ЯКУБОВСЬКИЙ В.І. Довідник з археології України: Хмельницька, Чернівецька, Закарпатська області. – Київ, 1984. – 223 с.
- ВОРОПАЙ Л.Л., КУНИЦЯ М.О., ЛЕВИЦЬКИЙ В.І. Закономірності розвитку природи Середнього Придністров'я в голоцені // Тези доповідей обласної наукової конференції "Проблеми історичної географії Поділля". – Кам'янць-Подільський, 1982. – С.44-45.

- ГЕРЕНЧУК К.І. Природні пандштафти // Природа Закарпатської області. – Львів, 1981. – С.129-135.
- ГЕРЕТА І.П., ГРИБОВИЧ Р.Т., МАЦКЕВОЙ Л.Г., ПЕЛЕЩИШИН М.А., ПОТУШНЯК М.Ф., САВИЧ В.П., СВСШНИКОВ І.К., ЧЕРНИШ О.П. Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині кам'яного віку. – Київ, 1981. – 310 с.
- ГЛАДИЛІН В.Н. Отчет о работах Закарпатской палеолитической экспедиции в 1969 году // НА ІА НАН України. – Київ, 1969/13. – №5391. – 16 с. – Рукопис.
- Гладилін В.Н., Солдатенко Л.В. Отчет о работах Закарпатской палеолитической экспедиции в 1976 году // НА ІА НАН України. – Київ, 1976/117. – №8223. – 8224. – 16 с. – Рукопис.
- Гладилін В.Н., Солдатенко Л.В. Отчет о работах Закарпатской палеолитической экспедиции в 1977 году // НА ІА НАН України. – Київ, 1977/56. – №8491. – 13 с. – Рукопис.
- Гладилін В.Н., Солдатенко Л.В., Кухарчук Ю.В., Ткаченко В.И., Сытливый В.И. Отчет о работах Закарпатской палеолитической экспедиции в 1979 году // НА ІА НАН України. – Київ, 1979/9402. – 22 с. – Рукопис.
- ДОЛУХАНОВ П.М., ПАШКЕВИЧ Г.А. Палеографические рубежи верхнего плейстоцена-голоцену и развитие хозяйственных типов на юго-востоке Европы // ПДЧ. – 1977. – С. 134-145.
- ЕФИМЕНКО П.П. К вопросу о характере исторического процесса в позднем палеолите Европы // СА. – 1956. – ХХVI. – С.28-53.
- ЗАЛИЗНЯК Л.Л. Население Полесья в мезолите. – Киев, 1991. – 159 с.
- ЗАЛИЗНЯК Л.Л. Фіналний палеоліт Лівобережної України // АраДт. – 1994. – №3. – С.231-244.
- КЛАПЧУК М.М. Палеолітичні та мезолітичні місцезнаходження поблизу Дубенського // Археологія. – Київ, 1980. – №34. – С.65-75.
- КОЛОСОВ Ю.Г. Мезоліт // Археологія Української РСР. – Київ, 1971. – №1. – С.64-77.
- МАЦКЕВИЙ Л.Г. Мезоліт Закарпаття // Тези народознавчої науково-практичної конференції. – Мукачеве, 1990. – С.40-42.
- МАЦКЕВИЙ Л.Г. Мезолітична культура Вороців-Стороня // Нові матеріали в археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 1992. – №2. – С.13-15.
- МАЦКЕВИЙ Л.Г. Ю.Целевич про печери Прикарпаття та перспективи їх дослідження // Історик, етнограф, педагог. – Івано-Франківськ, 1993. – С.24-26.
- МАЦКЕВИЙ Л. Мезоліт Закарпатської області // Проблеми мезоліту Східних Карпат. – Ужгород, 1995. – С.37-50.
- МАЦКЕВИЙ Л. Археологічні розіздки на Бойківщині // Бойківщина: Історія і сучасність. – Львів, 1996. – С.21-22.
- МАЦКЕВИЙ Л. Дослідження Прикарпатської археологічної експедиції // Тези шістнадцятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця, 1997. – С.11-12.
- МАЦКЕВОЙ Л.Г. Исследование мезолита и раннего неолита в Ивано-Франковской, Львовской и Закарпатской областях в 1973-1974 г.г. // Новейшие открытия советских археологов. – Киев, 1975. – С.36-38.
- МАЦКЕВОЙ Л.Г. Некоторые особенности мезолита Предкарпатья // ПДЧ. – 1977. – С.123-129.
- МАЦКЕВОЙ Л.Г. Исследования мезолита и неолита Прикарпатия и Западного Подолья в 1976-1977 г.г. // Археологические исследования на Украине в 1976-1977 г.г. – Ужгород, 1978. – С.28-29.
- МАЦКЕВОЙ Л.Г. Исследование памятников мезолита-неолита в Западных областях Украины // АО 1979. – 1980. – С.303-305.
- МАЦКЕВОЙ Л.Г. Вопросы этнокультурной истории и периодизация мезолита запада УССР // Всесоюзная археологическая конференция "Достижения советской археологии в XI пятилетке." – Баку, 1985. – С.238-240.
- МАЦКЕВОЙ Л.Г. Мезолит Предкарпатья, Западного Подолья и Закарпатья // Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (каменный век). – Киев, 1987. – С.75-89.
- МАЦКЕВОЙ Л.Г. Каменное сырье в мезолите запада Украины // Задачи советской археологии в свете решений XXVII съезда КПСС. – Москва, 1987а. – С.164-165.
- МАЦКЕВОЙ Л.Г. Мезолит запада Украины. – Киев, 1991. – 148 с.
- МАЦКЕВОЙ Л.Г., АДАМЕНКО О.М., ПАШКЕВИЧ Г.А., ТАТАРИНОВ К.А. Природная среда и мезолит запада Украины // СА. – 1983. – №1. – С.5-29.
- МАЦКЕВОЙ Л.Г., АРТОХ В.С. О работах Прикарпатской мезолито-неолитической экспедиции // АО 1973. – 1974. – С.307-308.
- МАЦКЕВОЙ Л.Г., ГУНЕВСКИЙ И.М. Взаимосвязь человека с окружающей средой в эпоху мезолита на западе УССР // Проблемы социальной экологии. – Львов, 1986. – II. – С.61-62.
- МАЦКЕВОЙ Л.Г., ГУНЕВСКИЙ И.М. К вопросу о некорых демографических процесах в мезолите запада УССР // Проблемы археологии степной Европы. – Кемерово, 1987. – С.152-154.
- МАЦКЕВОЙ Л.Г., ГУНЬОВСЬКИЙ І.М. Етнокультурне і географічне членування мезоліту Західного Поділля // Тези доповідей VI-ї ПІКК. – 1985. – С.6-7.
- МАЦКЕВОЙ Л.Г., ГУНЬОВСЬКИЙ І.М. Про демографію і продуктивні сили в мезоліті Південного Заходу УРСР // VII ПІКК. – 1987. – С.7-8.
- МАЦКЕВОЙ Л.Г., ДЕМЕДЮК Н.С. Природные условия обитания человека каменного века в Украинских Карпатах // Четвертичный период: Методы исследования, стратиграфия, экология. VII Всесоюзное совещание. Тезисы. – Таллинн, 1990. – №2. – С.168.
- МАЦКЕВОЙ Л.Г., ДЕМЕДЮК Н.С., ГУНЕВСКИЙ И.М. Рельеф и население советских Карпат в раннем голоцене // Четвертичные отложения горных стран из примера Карпат, Кавказа и других регионов. – Киев, 1988. – С.30-34.
- МАЦКЕВОЙ Л.Г., РЫБАЧЕК Е.П. Вулканические стекла в мезолите запада УССР // 3rd Seminar on Petroarchaeology. – Plovdiv, 1984. – с. 168-174.

- НИКОЛЭСКУ-ПЛОПШОР К.С. К изучению палеолита Румынии // СА. – 1962. – №3. – С.116-133.
- ПОГУШНЯК Ф.М. Неолітична стоянка Дубрівка // Наукові записки Ужгородського університету. – Ужгород, 1956. – XX. – С.105-129.
- СОВА П.П. Палеолітичні місцезнаходження в Ужгороді // Археологія. – Київ, 1964. – XVII. – С.180-187.
- СТОЛЯР А.Д. Проблемы духовных механизмов локальной трансляции в социогенезе культур каменного века Финно-угорской зоны // Динамика культурных традиций: механизм передачи и формы адаптации. – Санкт-Петербург, 1993. – С.14-17.
- ТЕЛЕГИН Д.Я. Памятники эпохи мезолита на территории Украинской ССР. – Киев, 1985. – 183 с.
- ЧЕРНІЦІ О.П. Стародавнє поселення Подністров'я в добу мезоліту. – Київ, 1975. – 167 с.
- ADAMENKO O.M., GLADILINE V.N. Korolevo un des plus anciens habitats acheuléens et mous tériers de Transcarpatie Soviétique // L'Anthropologie. – Paris, 1989. – 93-4. – p.689-712.
- BAGNIEWSKI Z. Kultura Komornicka na Dolnym Śląsku. – Wrocław, 1976. – 223s.
- BAGNIEWSKI Z. Mezolityczne społeczeństwa myśliwsko-rybackie południowej części Pojezierza Kaszubskiego. – Wrocław, 1987. – 140 s.
- BÁRTA J. Pleistocene plesočné duny pri Sereďi a ich paleolitické a mezolitické osídlenie // SA. – 1957. – V-1. – S.5-72.
- BÁRTA J. Die mittlere Steinzeit in der Slowakei // Acta Prachistorica et Archaeologica. – Berlin, 1972. – №3. – S.57-76.
- BÁRTA J. Das Mesolithikum im nordwestlichen Teil des Karpatenbeckens // Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte. – Potsdam, 1981. – 14-15. – S. 295-300.
- BORZIAK I. Мезоліт Дністровско-Прутського междуріччя. Проблеми еволюції кам'яних індустрий // From the Mesolithic to the Neolithic. Abstracts. – Szolnok, 1996. – р.4-5.
- BUTRIMAS A., OSTRAUSKAS T. Lithuanian final Paleolithic and Mesolithic Tanged-Points Cultures // Tanged Points Cultures. Abstracts. – Lublin, 1993. – P.8.
- CHMIELEWSKA M. Grób kultury tardenuaskiej w Janiszowicach, pow. Skierniewice // WA. – 1954. – XX. – S.23-48.
- GÁBORI M. Az epipaleolitikum lelőhelye Honton // AE. – 1956. – 83-2. – P.177-183.
- GEUPEL V. Mesolithische Funde von Dresden-Wilschdorf // AF. – 1979. – 24-1. – P.12-14.
- KERTÉSZ R. Late Mesolithic chipped stone industry from the site Jásztelek I (Hungary) // A közkortól a középkorig-Von der Steinzeit bis zum Mittelalter. – Szeged, 1994. – P.23-40.
- KERTÉSZ R. The Mesolithik in the Great Hungarian Plain: A Survey of the Evidence // At the Fringes of Three Worlds. – Szolnok, 1996. – P.5-34.
- KOZŁOWSKI S.K. Atlas of the Mesolithic in Europe. – Warsaw, 1980. – 211 p.
- LIBERA J., ZAKOŚCIELNA A. Mesolityczne stanowisko w Barakach Starych, gm. Zaklików, woj. Tarnobrzeg // Sprawozdania Archeologiczne. – Wrocław, 1986. – XXXVIII. – S.9-30.
- MATSKEVOJ L.G. 42-44. Kamyanitsa I, II, IV // Early Man News 1978/79. – Tübingen, 1980. – №3-4. – P.37-39.
- MATSKEVOJ L.G., ADAMENKO O.M., PASHKEVICH G.A., TATARINOV K.A. The Natural Environment and the Mesolithic Period in the Western Ukraine // Soviet Anthropology and Archaeology. – New York, 1984. – 22-4. – P.30-71.
- MACKEVYJ L., ORLOVSKYJ S., PANACHYD G. Roboty prykarpat'skoj ekspedycii u 1995 r. // Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego. – Rzeszów, 1996. – XVII. – S.323-326.
- MAZALEK M. Na okraj Československého mezolitu // Anthropozóikum. – Praha, 1954. – IV. – S.374-425.
- NIEZIOŁOWSKA-ŠRENIOWSKA E., CYREK K. Mezolit w Polsce Środkowej // Prace i materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi. Seria Archeologiczna. – Łódź, 1975. – №22. – 22. – S.27-65.
- PĂUNESCU A. Evoluția unelelor și armelor de piatră cioplite descoperite pe teritoriul României. – București, 1970. – 360 p.
- PRONIN V.V. Archeologicke nálezy na Černeckej Hore v Mukacéve // Študijné zvesti aúšav. – Nitra, 1959. – №3. – S.5-20.
- PROŠEK F. Mladopaleolitická obydli v Československu // PA. – 1961. – LII – 1. – S.57-75.
- SKLENÁŘ K. Palaeolithic and Mesolithic Dwellings: an essay in classification // PA. – 1976. – LXVII – 2. – P. 249-340.
- SKLENÁŘ K. Nejstarší lidská obydli v Československu // Průvodce pravěkem. – Praha, 1977. – № 3. – 175 s.
- STARKEL L. Anyprogeneticzne zmiany denudacji i sedimentacji w holocenie na obszarze Europy Środkowej // Przegląd Geograficzny. – Warszawa, 1989. – LXI-1-2. – S.33-49.
- SZATHMÁRY L. Climatic factors in the development of the Homo sapiens // Humaniol. – Budapest, 1979. – 1981(1982). – № 9. – P.79-87.
- SZATHMÁRY L. The Boreal (Mesolithic) peopling in the Carpathian Basin: The Role of the peripheries // Folia Historico-Naturales Musci Matraensis. – Gyögyös, 1988. – №13. – P.47-60.
- VENCL S. Mesoliticke osidlení Českého krasu // Archeologické Rozhledy. – Praha, 1970. – XXII – 6. – S.643-657.
- VÉRTES L. Die Ausgrabungen in Szekszárd-Palánk und die Archäologischen Funde // Światowit. – Warszawa, 1962. – XXIV. – S.159-202.
- WIECKOWSKA H. Osadnictwo późnopaleolityczne i mezolityczne nad Dolną Narwią. Wrocław, 1985. – 171 s.
- ZAKI A. Archeologia górl i problemz archeologii Karpackiej // Acta Archaeologica Carpathica. – Kraków, 1962. – IV-1-2. – S.5-75

DAS MESOLITHIKUM VON UKRAINISCHEN KARPATEN

Zusammenfassung

Ukrainische Karpaten liegen 110 km breit von Peretschyn bis Bogorodtschan und 280 km lang von Staatsgrenzen der Ukraine an Polen, an der Slowakei und an Rumänien. Die Fläche der Region beträgt 24 000 km². Es gibt viele Flüsse, Waldhügel und viele andere Komponenten der Naturwelt, die für Mensch von Anfang an der geologischen Gegenwart günstig sind. Das Mesolithikum ist in der Region seit 70 Jahren bekannt und ist durch 18 Siedlungen dargestellt (Die Arbeiten von M.N. Klaptuschuk, L.G. Mazkewyj u.a.). Die Komplexforschungen ermöglichen das Dominieren der Denkmäler mit den geprägten paläolithischen Überresten zu bemerken. Sie gehören zur mesolithischen Kultur von Neswys'ko – Oseliwka (Siedlungen: Peretschyn I, Swaljawa I, Hlyboke I, Dyljatyn VI, VII und X, Scheschory I und II, Kwasy I, Uhija I, Kosmatsch II). Zur Kultur von Woroziw – Starunja sind Dyljatyn VI und VIII nah. Eines der kennzeichnenden Merkmale der Komplexe von Werkzeugen ist das Vorhandensein der Spalten und auch geometrischer Kleinsttrapezien. Zur Kultur von Kamjanyczja – Mschanja gehören Denkmäler. Für diese Denkmäler ist das Vorhandensein der geometrischen Kleinstenen und das Nichtvorhandensein der Spalten charakteristisch (Saritschtschja II, Dyljatyn IV und IX). Die Siedlungen Spas I und Turka I sind durch die einzelnen Artefakten dargestellt und ethnisch-kulturell noch nicht bestimmt. Die Denkmäler der Region sind mit IX.–IV. Jahrhunderten vor unserer Zeitrechnung datiert und waren von Jägern, Sammlern und Fischern besiedelt worden. Die spezialisierten Komplexforschungen sind in der Region genügend perspektiv. Von großer Bedeutung ist die Frage der stationären Ausgrabungen auf bedeutenden Flächen, besonders in den Höhlen und Felsen, die hier außerst un genügend untersucht sind. Durch die bessere Unversehrtheit der Artefakten in den Höhlen als auf Denkmälern unter freiem Himmel stellen sich die neuen Perspektiven besonders für die interdisziplinären Forschungen dar.

Табл. I. Розподіл кам'яних предметів на пам'ятках мезоліту Карпат

№	Номенклатура артефактів	Перетин I	Снайдан I	Угна I	Красн I	Дзвінки VII	Дзвінки VIIб	Платин X	Дзвінки VIII
		Городища	Селища	Села	Села	Села	Села	Села	Села
	Всього предметів	9	32	46	20	570	239	12	89
A.	Сировина	0	0	1	1	3	0	0	0
B.	Нуклеуси	0	3	0	0	5	5	2	3
C.	Відщепи	5	10	14	4	66	51	2	20
D.	Пластиначаті сколи у тому числі цілі	0	5	8	2	121	98	3	42
	1.Мікропластиники (до 0,5см)	0	0	1	0	6	3	0	0
	2.Пластиники (ширина 0,5-1,0 см)	0	0	0	1	17	19	0	2
	3. Пластиники (ширина 1,0-2,0 см)	0	0	6	1	86	60	0	29
	4. Макропластиники (2,0-3,0)	0	0	1	0	12	16	0	11
	5.Суперпластиники (ширше 3,0)	0	0	0	0	0	0	0	0
E.	Зброя і знаряддя	2	3	5	3	70	26	2	0
	а.На пластиначатих сколах	0	2	2	3	21	19	0	10
	б. На відщепах	2	1	2	0	26	4	2	1
	в. На інших заготовках	0	0	1	0	23	3	0	1
	1. Скребки	1	1	4	2	54	21	2	2
	2. Скобелі	1	1	1	0	7	0	0	0
	3. Різці	0	0	0	0	0	2	0	2
	4. Різчики	0	0	0	0	1	0	0	1
	5. Ножі	0	1	0	1	5	2	0	2
	6. Наконечники	0	0	0	0	0	0	0	4
	7. Вістря	0	0	0	0	2	0	0	0
	8. Терково-шліфувальні	0	0	0	0	0	0	0	1
	9. Комбіновані	0	0	0	0	0	1	0	0
	10. Багатоцільові	0	0	0	0	1	0	0	0
F.	Відходи	2	11	18	10	305	59	3	12

Табл. II. Розподіл кам'яних предметів на пам'ятках мезоліту Карпат

№	Номенклатура предметів	Ділянки VI		Ділянки IV		Ділянки IX		Заріччя II		Маняв I		Тура I		Спас I		Космач II		Шепори I		Шепори II			
		Д	І	Д	І	Д	І	Д	І	Д	І	Д	І	Д	І	Д	І	Д	І	Д	І		
	Всього артефактів	60	*	196	*	12	5	8	0	5	21	16											
A.	Сиречинка	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
B.	Нуклеуси	1	0	2	0	0	0	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	
C.	Відщепи	7	*	51	*	3	0	2	0	2	1	3	5										
G.	Пластинчаті сколи	31	*	66	*	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
	У тому числі цілі	19	*	33	*	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	1. Мікропластинки (до 0,5 см)	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	2. Пластинки (ширина 0,5-1 см)	7	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
	3. Пластинки (ширина 1-2 см)	20	0	49	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	4. Макропластинки (2-3 см)	4	0	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	5. Суперпластинки (ширина 3 см)	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
D.	Знаряддя	12	*	13	*	1	0	1	0	1	2	6	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
	a. На пластиничатих сколах	6	*	9	*	1	0	0	0	1	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	b. На відщепах	4	*	3	*	0	0	0	0	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
	c. На інших заготовках	2	*	1	*	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	1. Скребки	3	*	5	1	0	0	0	0	0	2	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	2. Скобелі	1	*	1	0	0	0	0	0	1	0	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
	3. Різці	1	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	4. Різчики	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	5. Ножі	3	*	2	*	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	6. Наконечники	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	7. Вістри	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	8. Терково-шліфувальні	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	9. Комбіновані	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	10. Багатоцільові	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
E.	Відходи	9	*	64	*	8	3	3	3	1	7	4											

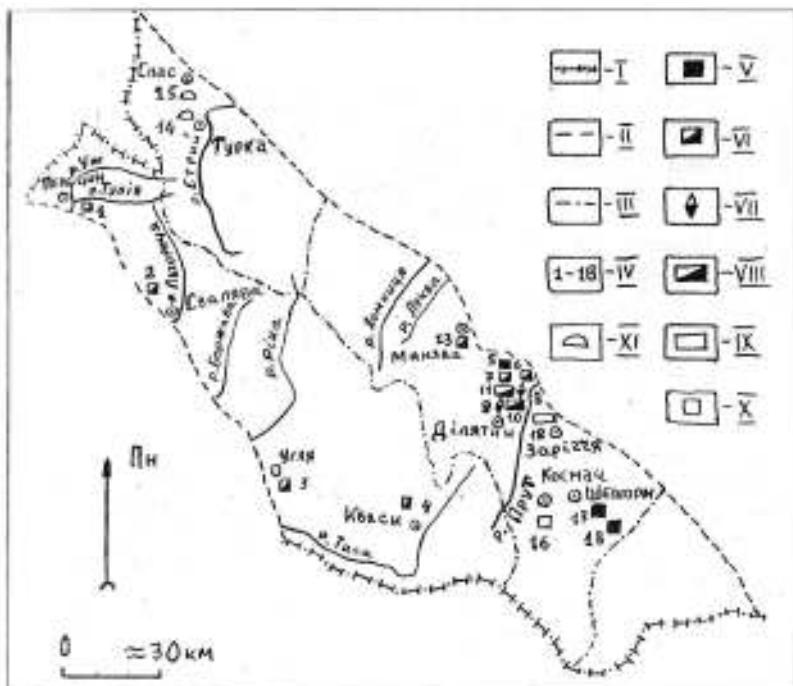

Рис. I. Карта-схема розташування мезолітичних пам'яток Карпат.

I - державні кордони; II - кордони природно-географічних областей; III - кордони адміністративних одиниць; IV - пам'ятки доби мезоліту (1 - Перечин I, за 0,1 км на південний південь від с.Боречин, площа Холм, площа - 50×75 м., на 1 м вище під рівни ріки; 2 - Славиця I, за 5 км на Пн-Зх, уроч. Циклановиця, площа - 200×400 м., 6-9 м від тальвагу балки; 3 - Угія I, Пн-Сх, окопиця, уроч. Запереж, площа - 150-250 м., 80 м від рівни ріки; 4 - Красин I, 1 км Пн-Зх, уроч. Виноградник, площа - 50×100 м., 40 м від рівни ріки; 5 - Ділгтина VII, 4 км на Пн, уроч. Кутинське Поле-Площа, 4-5 м від рівни ріки; 6 - Ділгтина VIb, 4 км на Пн-Сх, уроч. Жбир-Площа, 20 м від рівни ріки; 7 - Ділгтина X, 3 км на Пн, уроч. Площа Іванівка; 8 - Ділгтина VIa, 4 км Пн-Сх, уроч. Жбир-Площа, 20 м від рівни ріки; 9 - Ділгтина VIII, 2,5 км на Пн, уроч. Кислин на Площи, 30 м від рівни ріки; 10 - Ділгтина IV, 0,3 км Пн-Сх, уроч. Горин II; 11 - Ділгтина IX, 2,6 км на Пн, уроч. Черемхів; 12 - Заріччя II, Пн-Зх окопиця, уроч. Цинтар; 13 - Маняв I, 1 км Пд, уроч. Блаженний Камінь, площа - 25×50 м., 60 м від рівни ріки; 14 - Турка 1,4 км Пн-Зх, уроч. Потік, площа 50×100 м., 30 м від тальвагу балки; 15 - Спас-На-Дзвіті I, 0,3 км Пд, уроч. Пагорб, площа 30-40 м від рівни ріки; 16 - Космач I, 0,75 км Пд, уроч. Сиглови, площа 50×100 м., 10 м від тальвагу балки; 17 - Шепори I, Пн-Сх окопиця села, уроч. Землице, площа 200×300 м., 20 м від рівни ріки; 18 - Шепори II, 1 км Пн-Сх від церкви, уроч. Центр, площа 50×100 м., 40 м від рівни ріки); V - стоянки культури Незансько-Оселівка; VI - масивна находження культури Незансько-Оселівка; VII - масивна находження культури Кам'янин-Баранів; IX - окремі знахідки культури Кам'янин-Баранів; X - пункти з окремими знахідками культури Незансько-Оселівка; XI - пункти з окремими знахідками невідомої культурної належності.

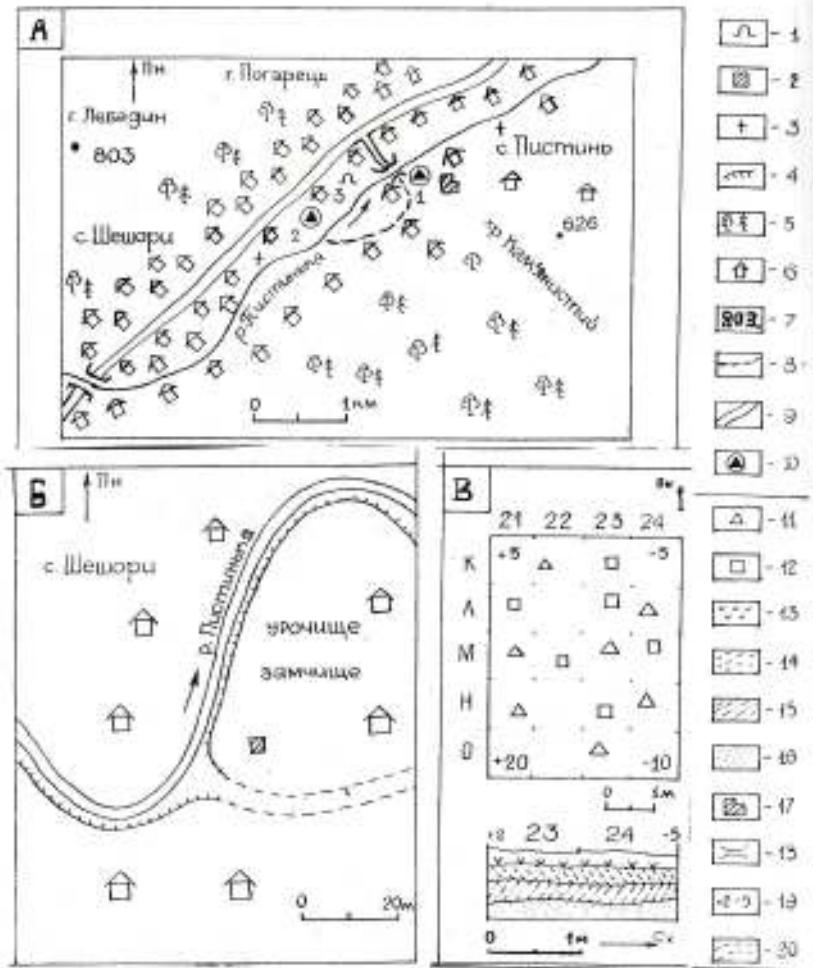

Рис. 2. Мезолітичні поселення поблизу с.Шешори. А – план знахідок пам’яток Шешори I і II; Б – план урочища Замчище; В – план і переріз поселення Шешори I; 1 – печера Шешори III (3); 2 – розкоп на стоянці Шешори I; 3 – церква; 4 – урвище; 5 – заліснена ділянка; 6 – забудова села; 7 – висота над рівнем моря; 8 – стежка; 9 – дорога асфальтована; 10 – мезолітичні поселення (1 – Шешори I; 2 – Шешори II); 11 – крем’яні артефакти; 12 – уламки посуду; 13 – дерновий шар; 14 – чорнозем; 15 – підгрунт В; 16 – світло-жовта глина; 17 – руїни замку; 18 – міст; 19 – позначки від нульової точки; 20 – рів.

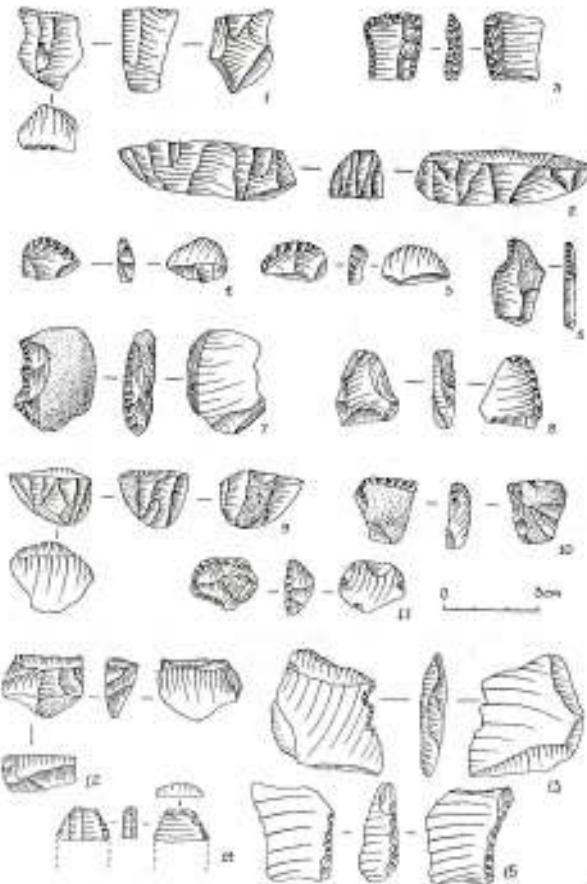

Рис.3. Кам’яні артефакти з поселень доби мезоліту Карпат.
1-8 – Шешори I; 9-11 – Космач II; 12-15 – Шешори II.

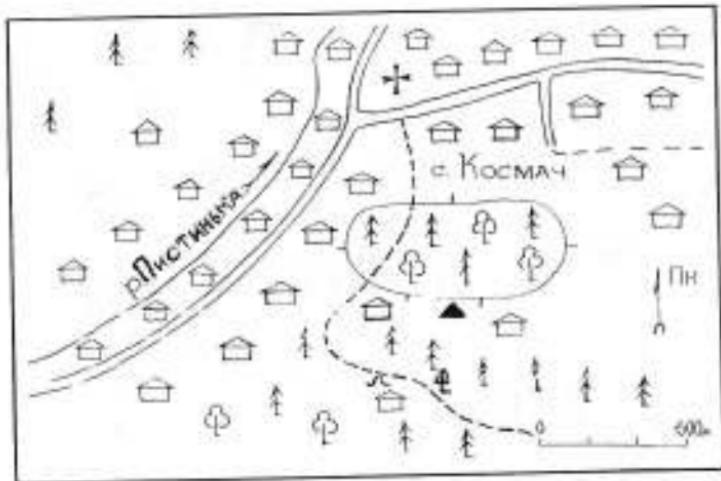

Рис.4. Схематичний план розташування поселення Космач ІІ.

1 – печера Космач I і поселення Космач II; 2 – церква; 3 – дорога асфальтована і стежка; 4 – підвіщення; 5 – забудова села; 6 – лісонасадження; 7 – альтанка.